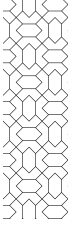

CITATION

Pirlanta, İsmail, "Life of Babur Shah and His Personality" *Journal of Faculty of Theology of Bozok University*, 10, 10 (2016/10) pp. 215-245.

BABÜR ŞAH'IN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Life of Babur Shah and His Personality

İsmail PIRLANTA

Yrd. Doç. Dr.

Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi Anabilim Dalı

Özet

Tarih kitaplarımızda diğer Türk büyükleri ve devletlerine çok geniş yer ayrıldığı hâlde Babür ve onun kurmuş olduğu Babürlü Devleti'ne çok az yer ayrılmaktadır. Bu durum önemli bir Türk büyüğümüz olan Babür Şah'ın yeterince bilinmemesine neden olmaktadır. Zikrettiğimiz boşluğu doldurma adına gerek yaşamı gerekse samimi bir dil ile yazmış olduğu *Babürnâme*'siyle herkesi kendine hayran bırakan bu değerli Türk büyüğünü çalışmamıza konu edindik. Amacımız Babür'ü hem olumlu hem de olumsuz tüm yönleriyle tanıtmaya çalışmaktır. Diğer büyük devlet adamlarında olduğu gibi Babür'ün hayatında da olumsuz ve tasvip edilmeyen yönler vardır. O, *Babürnâme*'sinde başarılarını anlattığı gibi hoş olmayan yönlerini de en ince ayrıntısı ile ve çok samimi bir üslupla anlatmıştır. Onun ve *Babürnâme*'sinin bu kadar ünlenmesini ve değer bulmasını sağlayan özelliklerin başında Babür'ün bu samimiyeti ve içtenliği gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Babür Şah, Babürlü Devleti, Hümayun, Hindistan, Babürnâme

Abstract

Although Other great Turks and states take parts largely in our history books, Babur and Babur's State are stated briefly. This situation causes that this great Turk is not well known by our young people..Because of this reason we studied on this valuable great Turk's life and Baburnama. Our goal is to try to explain his personality- both positively and negatively- on all aspects. Babur has both negative and unacceptable aspects in his life just like the other great statesmen. He told both his success and negative and unpleasant aspects of his life in Baburnama in detail..As Babur is frank and sincere.in his sayings Baburnama is so famous and valuable.

Keywords: Babur Shah, Babur State, Hümayun, India, Baburnama

KAYNAKÇA

Pirlanta, İsmail, "Babür Şah'ın Hayatı ve Kişiliği", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 10 (2016/10) ss. 215-245.
Geliş T. 23/10/2016, Kabul T. 27/11/2016.

Giriş¹

Babür kurduğu devlet ve tarihte oynadığı rol bakımından Türk tarihinin önde gelen simalarından biridir. Onunla ilgili çalışma yapan yazarlar, o devirde pek az hükümdarda görülen özellikleri şahsında toplayan Babür'e hayrandırlar. Başka hiçbir kimsenin, kendisini, onun *Babürnâme*'sindeki kadar güzel tasvir edemediği kanaatinde dirler. Hem Batı'da hem de Doğu'da yazılmış olan birçok eser de yukarıda anlatılanları teyit etmektedir.²

Batılı yazarlar tarafından bu kadar beğenilen ve takdir edilen Babür'e nedense tarihçilerimiz gereken ilgiyi göstermemişlerdir. Bu gerçek, okullarımızda okutulan tarih kitapları incelendiği zaman daha açık bir şekilde kendini göstermektedir. Tarih kitaplarımızda diğer Türk büyükleri ve devletlerine çok geniş yer ayrıldığı hâlde Babür ve onun kurmuş olduğu Babürlü Devleti'ne çok az yer ayrılmaktadır. Bu durum da, bu değerli Türk büyüğümüzün, gençlerimiz tarafından yeterince bilinmemesine neden olmaktadır.

Günümüzde Hindistan'da Türk kültürünün izleri hâlen devam etmektedir. Bunda Babür'ün ve onun kurmuş olduğu Babürlü Devleti'nin payı çok büyüktür. Hindistan gibi geniş ve çok çeşitli kültürlerin barındığı bir sahada yerli halka karışıp asimile olmadan büyük bir devlet kurmak, Türklerin önderliğinde Hindistan halkını, tarihlerinde görmedikleri bir refah ortamı içinde yaşatmış olmak Babür'ün ve onun kurmuş olduğu Babürlü Devleti'nin önemini anlatmaya yetmektedir.

Gerek yaşamı gerekse samimi bir dil ile yazmış olduğu *Babürnâme*'siyle herkesi kendine hayran bırakan bu değerli Türk büyüğünü biz de çalışmamıza konu edindik. Amacımız Babür'ü hem olumlu hem de olumsuz tüm yönleriyle tanıtmaya çalışmaktır. Diğer büyük devlet adamlarında olduğu gibi Babür'ün hayatında da olumsuz ve tasvip edilmeyen yönler vardır. O, *Babürnâme*'sinde başarılarını anlattığı gibi olumsuz ve hoş olmayan yönlerini de en ince ayrıntıları

¹ Bu makalenin hazırlanmasında "*Babür Şah ve Babürlü Devleti'nin Kuruluşu*" isimli yüksek lisans tezimizden faydalanılmıştır.

² Babür hakkında çalışma yapmış bazı Batılı yazarlar ve eserleri: S. M. Edwards, *Babur, Diarist and Despot*, New Delhi 1977; Fernard Grenard, *Babur*, çev. Orhan Yüksel, İstanbul 1992; Jena Krunachandra, *Baburnama and Babur*, Berhampur University 1978.

ile çok samimi bir üslupla anlatmıştır. Onun ve *Babürnâme*'sinin bu kadar ünlenmesini ve değer bulmasını sağlayan özelliklerin başında Babür'ün bu samimiyeti ve içtenliği gelmektedir.

Babür Şah'ın siyasi faaliyetlerine yer vermediğimiz bu çalışmamız, onun hayatı ve kişiliği üzerine odaklanmaktadır.³ Bu bağlamda makalemiz “Babür Şah'ın Hayatı” ve “Babür Şah'ın Kişiliği” başlıkları ile iki bölümden oluşmaktadır.

Babür Şah'ın Hayatı ve Kişiliği

1. Babür Şah'ın Hayatı

A) Nesebi ve Doğumu

Babür Şah, *Babürnâme*'nin birinci cildinde geçen “5 Ramazan 899 yılında Fergana vilayetinde on iki yaşında padişah oldum.”⁴ ifadesine göre 6 Muharrem 888 (14 Şubat 1483) yılında Fergana'da doğmuştur. Asil ismi, zamanın Müslümanlarına ve Müslüman hükümdarlarına bol bol dini nasihatler veren Nasrettin Ubeydullah'ın koymuş olduğu Zâhiredîn Muhammed'dir. Ancak isminin uzun olması ve telaffuzunun zor olması ailesindeki asilzadeler tarafından kendisine ‘Babür’ isminin verilmesine sebep olmuştur. Babür, Müslümanlıktan önceki Türk isimlerindedir. Çok kuvvetli, çevik, kaplan, panter gibi manalara gelmektedir.⁵ Zamanla Babür ismi bu önemli devlet adamının gerçek isminin yerini almıştır. Tarih onu yaptığı bütün büyük işlerden sonra hep bu isimle tanımıştır.

Babür, hem anne hem de baba tarafından asil bir soydan gelmektedir. O, bu asil soyunu yaptığı mücadelelerinde hep kendi lehinde kullanmasını bilmiştir. Yapmış olduğu mücadelelerden başarıyla çıkmasına, yok olup gidecek durumdayken tekrar ayağa kalkmasına hep bu asil soyu yardımcı olmuştur. Babür, baba tarafından Timur'a, anne tarafından ise Cengiz Han'a dayanmaktadır. Yani baba tarafından Türk bir sülaleye, anne tarafından ise Moğol bir sülaleye dayanmaktadır. O, *Babürnâme*'sinde, hem anne hem de baba tarafından

³ Babür Şah'ın siyasi faaliyetlerini başka bir çalışmada incelemeyi hedeflemekteyiz.

⁴ Babür, *Babürnâme Babür'ün Hatıratı*, çev. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul 1989, I, 3.

⁵ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, İstanbul 1943, I, 565; Bilal Yücel, *Babür Divanı*, Ankara Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayımları: 81, Ankara 1995, s. 9; Enver Konukçu, “Babür Şah”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, IX, 464.

gelmekte olduğu nesep şeceresine yer vermektedir. Onun verdiği bilgiye göre Babür'ün nesep şeceresini şöyle verebiliriz:

Baba tarafından:

Babür b. Ömer Şeyh Mirza b. Sultan Ebu Said Mirza b. Sultan Muhammed Mirza b. Miranşah Mirza b. Timur.

Anne tarafından:

Babür b. Kutluğ Nigar bint. Yunus b. Veys b. Şir Ali Oğlan b. Muhammed b. Hızır Hoca b. Tuğluk Timur b. Esenboğa b. Duva b. Barak b. Yisun Teve b. Mötügen b. Çağatay b. Cengizhan.⁶

Babür Şah'ın çocukluğu hakkında *Babürnâme*'sinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla Babür'ün hayatını konu alan eserlerde de onun çocukluğu hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Zaten o dönemin şehzadeleri için çocukluğunu yaşamak diye bir şey yoktur. Onlar devlet işlerine akılları erer ermez bu işlerle meşgul olmaya başlarlar. Kendi idarelerine verilen vilayetlerde atabekleriyle hüküm sürerek hem kendileri olgunlaşıp çocukluk devresinden çıkarlar hem de devlet işlerinde tecrübe sahibi olup daha sonra çıkacakları tahta hazır duruma gelirler. Babür de bu gelenek doğrultusunda daha çocuk yaşta babası tarafından Endican'a⁷ vali olarak tayin edilmiştir. Babür Endican'da hem devlet idaresini öğrenmiş hem de kendi tahsiline devam etmiştir. Babür, tahsil hayatı hakkında *Babürnâme*'sinde bilgi vermemektedir. Onun gerek edebiyat ve tarih sahasında bıraktığı eserler gerekse mümtaz bir devlet adamı olması, güçlü bir tahsil hayatı olduğunu göstermektedir. Babür'ün şanssızlığı, babasının genç yaşta ölmesi ve daha tam olarak devlet işlerinde tecrübe sahibi olmadan Fergana tahtına çıkması olmuştur.

B) Fergana Tahtına Çıkışı

Babür'ün babası Ömer Şeyh Mirza, topraklarını genişletmek için hırs gösterip ağabeyi Ahmet Mirza ile devamlı savaşan bir kimseydi. Onun bir başka merakı ise güvercin beslemek ve onlarla uğraşmaktı. Güvercin beslemek ve onlar için güvercinhane inşa etmek o dö-

⁶ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 10-14.

⁷ Endican: Fergana vilayetinin güney tarafındaki kasabalarından birisi olup ortadadır. Bu vilayetin payitahtıdır (Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 4).

nemde yaygın olan işlerdendi. Ömer Şeyh Mirza'nın bu güvercin merakı, onun ölümüne sebebiyet vermiştir. 9 Haziran 1494 yılında bir uçurumun kenarındaki güvercinhane içerisinde güvercinler ile meşgul iken bulunduğu yerin yıkılmasıyla uçuruma düşerek 39 yaşında ölmüştür.⁸ Onun ölümü ile Fergana tahtı sahihsiz kalmış, gerek Ahmet Mirza gerekse Moğol hanı Mahmut Han, sahihsiz kalan toprakları ele geçirmek için harekete geçmişlerdir. Bu sırada Ömer Şeyh Mirza'nın büyük oğlu Babür, Endican'da, ikinci oğlu Cihangir Mirza, Ahsi'de⁹ ve en küçük oğlu Nasır Mirza, Kasan'da¹⁰ vali durumundadırlar. Babür babasının ölümünü duyar duymaz harekete geçmiştir. Taht merkezindeki kaleyi ele geçirmek için adamları ile beraber yola çıkmıştır. Yolda karşılaştığı bir asilzade, diğer asilzadelerin, korkudan kendisini amcası Sultan Ahmet Mirza'ya teslim edeceklerini söyleyerek onu geri çevirmek ister. Fakat bu doğru değildir, çünkü kaleye kapanmış olan asiller onu çağırmakta, teminat vermekte ve müdafaaya hazırlanmaktadırlar. Yukarıda da açıkladığımız gibi durum çok ciddidir. Semerkant'ta oturan Babür'ün amcası Sultan Ahmet Mirza, Uratepe, Hocend, Merginan'ı¹¹ ele geçirmiştir. Ancak bir bataklığı geçerken pek çok hayvan kaybetmiştir. Bir salgın hastalıkta da atlarının büyük bir bölümü ölmüştür. Taht merkezinin kapılarına geldiği zaman cesareti iyice kırılmıştır. Nihayet Babür'ün adamları ile anlaşma yapmış, geri dönerken yolda ölmüştür. Diğer taraftan Ahsi'yi muhasara eden Moğol hanı Mahmut Han da hastalandığı için geri çekilmiştir. Dolayısıyla Babür, fazla bir zorlukla karşılaşmadan Fergana tahtına çıkmıştır (10 Haziran 1494).

Hadiselerin başlangıçta Babür'ü kurtaran garip seyri, onun üzerinde çok büyük bir tesir bırakmıştır. O, İlahî yardımın kendisi ile beraber olduğunu düşünmektedir. Nitekim *Babürnâme*'de şöyle demektedir: “Allah'ın lütfu, işlerimi en müsait ve en mesut bir şekilde

⁸ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 10.

⁹ Ahsi: Fergana vilayetinin ortasından geçen Seyhun Nehri'nin kuzeyinde kalan bir kasabadır.

¹⁰ Kasan: Ahsi'nin kuzeyinde bulunan küçük bir kasabadır (Babür, I, 5-9).

¹¹ Hocend: Endican'dan batıya doğru yirmi beş yığaç* mesafede bir kasabadır; Merginan: Endican'ın batısında ve ondan yedi yığaç* mesafede bir kasabadır (Babür, I, 8-9).

Yığaç: Bir uzunluk ölçüsü birimi olduğu ifadeden anlaşılmalıdır ise de günümüz Türkçesindeki karşılığının ne olduğunu yaptığımız sözlük araştırmalarına rağmen bulamadık.

tanzim etmiştir.”¹² Gerçekten bu lütuf onu anavatanından çok uzakta, tarihin önemli imparatorluklarından birini kurmaya sevk etmiştir. Bu hedefe varırken o, önce bir takım kararsızlıklar yaşamış, önemli muvaffakiyetlerden sefalet ve yalnızlığın son derecesine düşmüştür. Ama o, yaşadığı bunca zorluğa rağmen kararlı bir şekilde yoluna devam etmesini bilmiştir.¹³

C) Evlilikleri ve Çocukları

Babür Şah'ın evliliklerine geçmeden önce o dönemin hanedanları arasındaki evlilikler ve aile yaşantıları hakkında kısa bir bilgi vermek gerekmektedir. Böyle bir bilgi bizim, Babür'ün yaptığı evlilikleri ve onun aile yaşantısını daha iyi kavramamızı sağlayacaktır.

Bu dönemde, hanedan evlilikleri genelde iki gencin birbirini sevmesi ve anlaşmasından ziyade diplomatiktir. İki büyük aile, güçlerini birleştirip daha da arttırmak için aralarında evlilik akitleri yaparlardı. Bir asilzade, durumunu güçlendirmek ve diğer önemli ailelerle akrabalık bağı kurmak için evlilikler yapardı. Bu duruma en güzel örnek, Özbeklerin meşhur hanları Mehmet Şeybani'dir. Onun yaptığı evlilikler hep kendi durumunu güçlendirmek ve güçlü ailelerle akrabalık bağı kurmak içindir. Nitekim Timurluların desteğini almak için Babür'ün ablası Hanzâde Begüm'le evlenmesi buna en güzel örnektir. Bu dönemde Asya'da yapılan evliliklerin bir diğer özelliği de çok küçük yaşlarda olmasıdır. Evlilikler on dört, zaman zaman da daha erken yaşlarda yapılmaktadır. Nitekim ünlü Moğol hanlarından Timuçin, on dört yaşında evlenmiştir.¹⁴ Yapılan evliliklerde aile içi sadakat fazla değildir. Erkek egemenliğinde bir aile düzeni olduğu için ailenin devamı erkeğe bağlıdır.

Babür, yukarıda temas ettiğimiz üzere evliliklerin ve aile yaşantısının olduğu bir dönemin insanı olduğu için, o da ister istemez zamanın ortamından etkilenmiştir. On iki yıl önce nişanlandığı, amcası Sultan Ahmet Mirza'nın kızı Ayşe Begüm ile on yedi yaşında evlenmiştir. Bu evliliği hakkında Babür şöyle der: “Eğer önceleri ona karşı bir sevgim

¹² Babür, *Babürmâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 25.

¹³ Grenard, *Babur*, s. 5.

¹⁴ Krusnachandra, *Baburnama and Babur*, s. 27.

var idiye bu asla bir kocanın karısına duyduğu sevgi gibi olmamıştır.”¹⁵ O, hanımına karşı mahcupluğundan dolayı onun yanına pek sık gitmezdi. Onu ancak on beş yahut yirmi günde bir görmeye giderdi. Bu evlilikten bir kızı olmuş fakat bir ay sonra ölmüştür. Zoraki devam eden bu evlilik ancak beş yıl sürmüş, sonunda Babür, karısından ayrılmıştır.

Babür, hislerinin derin olmaktan ziyade ateşli olduğu ve his dengeğini kolayca kaybedeceği bir yaştadır. Döneminde makam sahibi insanlar arasında varlığını anladığımız oğlancılık hastalığı (livata)¹⁶ onu da etkiler. Bu durumu Babür, *Babürnâme*'sinde şöyle yazmaktadır: “Bu sıralarda bir ordu pazarına mensup birinin Baburî adlı, güzel bir oğlu vardı. Bende ona karşı garip bir meyil peyda oldu; hatta ona kendimi zâr ve şeydâ kıldım. Ondan önce hiç kimseye karşı temayül göstermiş değildim. Belki sevgi ve muhabbet hakkında söylenenleri bile dinlemez ve o hususta konuşmazdım. O zamanlar tek tük Farsça beyit de söyledim. Bu beyti o zaman söyledim:

Hiç kimse, benim gibi harap, âşık ve rüsva olmasın;

Hiçbir mahbup, senin gibi merhametsiz ve pervasız olmasın.

Baburî, bazen yanıma gelirdi. Fakat ben utancımın yüzüne bakmazdım; nerede kaldı ki onunla konuşup görüşebileyim. Neşe ve heyecanımdan geldiğine teşekkür edemezdim; nerede kaldı ki uzaklaşmasından şikâyet edebileyim. Mülazemet edebilecek takat ise kimde vardır. Bir gün bu sevgi ve muhabbet anlarında, adamlarımla birlikte, sokaktan geliyordum; birden bire Baburî karşıma çıktı. Bana teessürden öyle bir hâl geldi ki az kalsın eriyordum. Benim için, ona doğru bakmak veya hitap etmek imkânı hiç yoktu. Bin hicap ve azapla geçildi. Muhammet Salih'in şu beyti hatırıma geldi:

‘Sevgilime her baktığım zaman mahcup oluyorum;

Arkadaşlarım bana bakıyorlar; ben ise başka tarafa bakıyorum.’

Bu beyit, benim vaziyetime çok uyuyordu. Aşk ve muhabbetin coşkunluğundan, gençlik ve mecnunluğun kuvvetinden, baş açık ve yalın ayak etrafta, sokakta, bağda ve bahçede gezerdim. Ne tanıdıklara ve yabancılara iltihak eder ne de kendimden ve diğerlerinden çekinirdim.

¹⁵ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 113.

¹⁶ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 39-40.

Aşık olunca, kendimi kaybettim ve divane oldum;
Bilmedim ki, peri yanaklılara aşık olmanın hâli bu imiş.

Bazen mecnunlar gibi tek başıma dağ ve çöllere gider bazen bahçe ve mahalleleri sokak sokak dolaşırdım. Ne yürümeye ne de oturmaya ihtiyarım vardı; ne gitmeye ne de kalmaya karar verebiliyordum.

Ne gitmeye kuvvetim ne de kalmaya takatim var;

Ey gönül bizi bu hâle sen düşürdün.”¹⁷

Babür’ün bu hâlet-i ruhiyesi daha fazla devam etmemiştir. O, *Babürnâme*’sinin diğer bölümlerinde bir daha böyle durumlardan hiç bahsetmez. Tam aksine yaptığı evliliklerden ve en çok sevdiği karısı Mah’ım’a karşı beslediği aşk ve muhabbetten her fırsatta bahseder. Fernard Grenard’ın şu cümleleri de Babür’ün bu hastalığının geçici olduğunu bize göstermektedir: “Babür, ihtirasını ateşli mısralarla ifade etmeye de başlamıştır artık. Ama şairane ruhunun diğer çizgileri, kadınlara karşı duyduğu alakasızlığı muhafaza etmeyeceğini bize göstermektedir:

‘Zülfünün siyah düğümlerine asıldığımdan beri,
Gönlüm bu dünyanın cefasından kurtuldu gitti.’

Üstelik Babür, seveceği kadına rastladığı zaman ona karşı bütün hayatı boyunca, sevgiyi ve hürmeti göstermede tereddüt etmedi. Uzun evlilik yıllarından sonra ihtiyarlığın eşliğinde bile Babür’ün mevkiinin ihtişamını unutarak o çok sevdiği Mah’ım’ını karşılamak için çamurlu yollarda bir çocuk telaşıyla koştuğunu görüyoruz.”¹⁸

Ayşe Sultan Begüm de dâhil Babür dokuz kadınla evlenmiştir. Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*’de bunların isimlerini bize şöyle vermektedir: Ayşe Sultan Begüm, Zeynep Sultan Begüm, Mah’ım Begüm, (Mah’ım Begüm, *Hümayunnâme*’de “Akem Begüm” diye geçmektedir.) Masume Sultan Begüm, Gül Ruh Begüm, Dildar Begüm, Afgan şeyhinin kızı olan Bibi Mübareke, Gül Nar Ağaçe, Nurgel Ağaçe.¹⁹

Bunlardan son ikisini Şah İsmail’in oğlu Tahmasp, Babür’e hediye olarak sunmuş o da Tahmasb’ı kırmamak için bunlarla siyase-

¹⁷ Babür, *Babürnâme ve Babür’ün Hatıratı*, I, 114-115.

¹⁸ Grenard, *Babur*, s. 26-27.

¹⁹ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, çev. Abdurrah Yalgar, Ankara 1941, s. 121-122.

ten evlenmiştir.²⁰ Yukarıda saydığımız hanımların arasında Mah'ım Begüm'ün, Babür için çok önemli bir yeri vardır. Babür, onunla uzun zaman evli kalmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Mah'ım'ın Hindistan'a gelişinde, onu karşılamak için uzun süre yaya yürümüş, toza çamura aldırmamıştır. Babür kendisi ölene kadar onu yanından ayırmamış, devamlı olarak onun sohbetinden yararlanmıştı.

Babür'ün bu hanımlarından, dokuzu erkek, sekizi kız on yedi çocuğu olmuştur. Bu çocukların isimleri şöyledir: *Erkekler*: Hümayun, Barbol Mirza, Faruk Mirza, Kâmran Mirza, Askerî Mirza, Şahruh Mirza, Sultan Ahmet Mirza, Hindal Mirza ve Alur Mirza. *Kızlar*: Fahrünnisa Begüm, Mihricihan Begüm, İşan Devlet Begüm, Masume Sultan Begüm, Gülizar Begüm, Gülteng Begüm, Gülçehre Begüm, Gülbeden Begüm.

Gülbeden Begüm, kitabında bu çocukları anneleriyle birlikte şöyle vermektedir: Fahrünnisa Begüm; Ayşe Sultan Begüm'den Semerkant'ta doğmuştur. Bir aylık iken ölmüştür. Hümayun, Barbol Mirza, Mihricihan Begüm, İşan Devlet Begüm ve Faruk Mirza; Mah'ım Begüm'den doğmuştur. Bu çocuklardan Mihricihan Host'ta diğerleri Kâbil'de doğmuştur ve sadece Hümayun hayatta kalmış, diğerleri çocuk yaşta ölmüştür. Masume Sultan Begüm; Sultan Ahmet Mirza'nın diğer kızı Masume Sultan Begüm'den Kâbil'de doğmuştur. Bu kızı doğururken öldüğünden dolayı kızı annesinin adı verilmiştir. Kamran Mirza, Askerî Mirza, Şahruh Mirza, Sultan Ahmet Mirza, Gülizar Begüm; bu çocuklar Babür'ün Gülteng Begüm adlı hanımından Kâbil'de doğmuşlardır. Gülteng Begüm, Hindal Mirza, Gülbeden Begüm, Alur Mirza; bunlar ise, Dildar Begüm'den doğmuşlardır. Gülteng Begüm'ün haricinde dört çocuk Kâbil'de, Gülteng Begüm ise Host'ta dünyaya gelmiştir.²¹

D) Ölümü ve Kabrinin Bulunduğu Yer

Babür'ün, sıhhati bozulmaya başlamıştı. Arka arkaya ciddi batakılık humması nöbetlerine tutuluyor, ayrıca 1526 yılında uğradığı bir

²⁰ Krsnachandra, *Baburnama and Babur*, s. 29.

²¹ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 121-122.

zehirlenme teşebbüsünden bu yana kendisini rahatsız eden kronik bir karın ağrısından mustarip bulunuyordu. Rahatsızlıkları ciddileştikçe Babür, bu fâni âlemden her türlü bağlarını koparmayı düşünüyordu. Artık her şeyi bırakıp bir köşeye çekilip dervişvâri bir hayat yaşamak istiyordu. Nitekim begümlerle gittiği Zerefşan Bağ’ında bu niyetini onlara açıkladı ve şöyle dedi: “Gönlüm padişahlıktan soğudu. Zerefşan Bağ’ının bir köşesine çekileyim, bana hizmet etmek için ibrikçi yeter. Padişahlığı da Hümayun’a vereyim. Bu esnada orada bulunan begümler ve Babür’ün oğulları ağlamaya başladılar ve ona “Allah Teâla sizi yıllarca padişahlık makamında bulundursun oğullarınız ise himayenizde ihtiyarlasın” diyerek onu bu fikrinden vazgeçirdiler. Bu sırada Hümayun Mirza, hastalanmış ve anlaşılmaz bir vaziyette-dir. Bu durumu öğrenir öğrenmez Mah’ım Begüm Delhi’ye onun yanına gider. Mah’ım Begüm, onun yanına gelince onu da alıp Agra’ya döner. Agra’ya döndükleri zaman o, Babür’e karşı sitemini şöyle dile getirir:” Siz benim oğlumdan gafilsiniz. Padişahsınız, size ne keder olabilir. Billhassa diğer oğullarınız dahi vardır. Ben keder ediyorsam haklıyım çünkü bu benim biricik oğlumdur.” Babür de cevaben: “Mah’ım, benim diğer evlatlarım varsa da hiç birini senin Hümayun’un kadar sevmiyorum. Ben eğer padişahlık ve bu güneşli dünyayı istiyorsam da bunu sırf dünyanın tek bir tanesi ve devranın biricigi olan, saadetli, berhudar ciğerparem Hümayun için istiyorum, diğerleri için değil.” der.²²

Daha sonra Babür, Hümayun’un yanına gidip onun hastalığını üzerine almak ve yerine kendisini kurban etmek için onun hasta yatağının etrafında dört defa döner. Bu dönüşü yaptığı gün hastalanıp ağırlaşır. Hümayun ise derdinden kurtulur.²³ Hümayun iyi olun-

²² Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 134-135.

²³ Hasta etrafında dört defa dönüp onun derdini üzerine almak ve onun hayatına mukabil en kıymetli bir şeyi adak etmek vaadinde bulunmak; Bu uygulamayı, dördüncü halife Hz. Ali’nin kendi oğlu için yaptığı hiçbir kanıt olmamak üzere ileri sürülür. (*Hümayunnâme*, 135. sayfanın I nolu dipnotu).

Hümayunnâme’de geçen Babür’ün Hümayun’un hastalığını üzerine almak için yapmış olduğu hareket, Hz. Ali’ye isnat edilen fiilin o dönem için inanılan ve yapılan hareket olduğunu bize göstermektedir. Babür’ün ağırlaşır hastalanmasının sebebinin bu harekete bağlanması bize pek inandırıcı gelmemektedir. Ama bu olayın *Hümayunnâme*’de bu şekilde anlatılması da Hz. Ali’ye isnat edilen bu hareketin doğruluğuna o dönem insanının ne kadar güçlü duygularla inandığının bir delilini teşkil etmektedir.

ca Kalincar cihetine gider. Bu hastalığı esnasında Babür çok uzun zamandır görmediği oğlu Hindal'ı görmek istemektedir. Nitekim Hindal'ın yanından gelen Mir Berdi Bey'den Hindal'ı sormuş, onun boyunun posunun ne kadar olduğunu, kime benzediğini öğrenmek istemiştir. Diğer yandan artık kronik hâle gelmiş olan karın rahatsızlığı iyice kendini hissettirmektedir. Babasının durumunun iyice ağırlaştığını duyan Hümayun, tekrar Agra'ya dönmüştür. Tabip ve hekimleri çağırarak onu tedavi etmelerini emretmiş onlar da çaresizliklerini dile getirip “Allah Teâla gaip hazinesinden çabuk şifa etsin.” demişlerdir. Bu konuda *Hümayunnâme*'de şu cümleler geçmektedir: “Bu sırada Hazret'in nabzına baktılar. Tabipler, işte bunlar hep Sultan İbrahim'in validesi tarafından verilen zehrin alametleridir.” dediler. Hakikat de bu merkezde idi. Bu uğursuz ifrit kadın kendi hizmetçisi eliyle bir tolça zehri Çeşnigir Ahmet'e verilmek üzere gönderdi ve “Ona söyle ne yapıp yapıp bu zehri padişahın özel yemeğine karıştırın.” diye tembih etti. Hem de büyük vaatlerde bulundu. Hâlbuki Hazret-i Padişah, mezkûr uğursuz ifrite “anne” diye hitap ediyordu ve kendisine yer, yurt ve caygir tayin ederek büyük riayetlerde bulunmuştu. Ona, “Beni kendi oğlun Sultan İbrahim'in yerinde bil.” demişlerdir. Fakat bu kavimde cehalet pek fazla olduğu için Sultan İbrahim'in annesi bu riayetleri nazar-ı itibara almadı. Her şey aslına rücu eder diye meşhur bir mesel vardır. Kısacası, baverciyi (biberici) Allah hem kör hem de sağır yaptığı için zehiri, bir ekmek üzerine serpti. Padişah da bu ekmekten birazını yedi. Fakat asıl hastalık, bunun tesiri idi. Gün geçtikçe zafiyeti kesb-i şiddet ediyordu ve hastalığı fazlalaşıyordu. Mübarek yüzleri büsbütün değişmiş bulunuyordu.”²⁴

Babür'ün acıları gitgide artıyordu. Ertesi gün bütün emirleri çağırarak şöyle bir konuşma yaptı: “Senelerden beri yüreğimde bir arzu yer tutmuş bulunuyordu ki padişahlığımı Hümayun Mirza'ya verip kendim de Zerefşan Bağı'nın bir köşesine çekileyim. Allah'ın keremiyle bütün arzularım tahakkuk ettiyse de sıhhat zamanımda bu arzuma nail olamadım. Şimdi bu hastalık beni harap etti. Hepi-

²⁴ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 137.

nizin Hümayun'u, benim yerime padişah olarak tanımanızı vasiyet ediyorum. Devletin hayırhahlığında kusur etmeyeceksiniz ve hiçbir vakit sözünden çıkmayacaksınız ve onunla müttefik bulunacaksınız. Hak Teâla'dan ümit ediyorum ki Hümayun halka iyi muamelede bulunsun. Ey Hümayun'um seni, biraderlerimi, bütün hısımlarımızı ve adamlarımı Allah'a ısmarlarım.” Bu sözleri işitenler Babür'ün ölüm anının yakın olduğunu anlayıp ağlamaya başladılar. Bu sırada padişahın da gözleri doldu. Bu olaydan üç gün sonra Babür fâni âlemden ebedi âleme göç etti. Öldüğü tarih 5 Cemâdelûla 937 (25 Aralık 1530) Pazartesi günüdür.²⁵

Babür'ün ölüm haberi gizli tutulurken saraydakiler matem havasına büründüler. Ölüm haberinin gizli tutulması, emirler arasında pek iyi bir şekilde yorumlanmıyordu. Nihayet Hint emirlerinden Arâyîş Han isimli birisi şöyle dedi: “Hindistan'da âdet olagelmıştır ki padişahlar hakkında böyle bir olay olursa ayak takımı çapulculuğa koyulurlar; korkuyorum, cahil Moğollar haberimiz olmadan saray ve konaklara girip yağmacılığa koyulmasınlar. Uygun olanı şudur ki: Bir kimseye kırmızı elbise giydirip file bindirsinler o da fil üstünde tellal gibi bağırsın ve ilan etsin ki Babür Padişah Hazretleri derviş oldular ve padişahlıklarını Hümayun Padişah'a verdiler.” Bunun üzerine Hümayun da bu yolda hareket edilmesini emretti. Tellal bu şekilde ilan edince, herhangi bir olay meydana gelmeden Hümayun tahta geçti.²⁶

Babür, Agra'da toprağa verildi. Muhammed Ali Ases, mezarın korunması ile görevlendirildi. Mezarı başında hafızlar devamlı olarak Kur'ân'ı Kerîm okudular. Fetihpur ve Biyane gelirleri bu makberin masraflarına ayrıldı.²⁷ Babür'ün naaşı daha sonra vasiyeti gereği Agra'dan merasim ile Kâbil'e nakledildi. Orada kendi eseri olan on bahçeden birine, sevgili eşinin yanına defnedildi.²⁸ Şah Cihan, 1646 yılında bu mezar üzerine güzel bir türbe yaptırdı. Zaman aşımı ile harap olan türbe, Afgan kralları tarafından tamir ettirilmiştir.²⁹

²⁵ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 138.

²⁶ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 138.

²⁷ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 139.

²⁸ Fuad Köprülü, “Babür”, *İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim basımevi, II*, İstanbul 1961, s. 180-187.

²⁹ Konukçu, s. 474.

Şimdiki durumu gayet sade olup güzel bir de kitabesi vardır. Burada: “Afganistan ve Hindistan’da hüküm sürmüş olan Timur sülalesine mensup Zâhireddin Muhammed Babür Şah’ın türbesidir. Kendisi 899 Kameri yılında tahta çıkmış ve 937 yılında 48 yaşında Agra’da vefat etmiştir. Naaşı vasiyeti üzerine Kâbil’e taşınmış toprağa tevdi edilmiştir.” denilmektedir. Tamir kitabesinde ise şunlar yazılmıştır: “Torununun torunu Şah Cihan döneminde 1016 Kameri yılında eski lahit yıkıldığı için yeniden yapılması gerekti. Lahdin tamiri, 1352 Kameri yılında Afganistan Hükümdarı Muhammet Nadir Şah zamanında başlayıp 1354 Kameri yılında tamamlanmıştır.”³⁰

Babür’ün son günlerinde ve ölümünden sonra birçok iddia ortaya atılmıştır. Bunların başlıcaları şöyledir:

a) Bu iddiaların başında Babür’le Hümayun’un aralarının açık olduğu gelmektedir. Hümayun’un vilayeti olan Bedaşan’ı bırakıp kendiliğinden Hindistan’a gelmiş olması ve hastalığı sırasında –yukarıda da geçtiği gibi– annesi Mah’ım’ın Babür’e, “Oğluna pek alırdırış etmiyorsun.” diye çıkışması delil olarak sunulmaktadır.³¹ Şurası gözden kaçırılmamalıdır ki Gülbeden Begüm, Hümayun’un oğlu Ekber zamanında eserini tamamlamıştır ve o kardeşi Hindal ile birlikte her zaman Hümayun’un yanında yer almıştır. Dolayısıyla yazılarında Gülbeden Begüm, elinden geldiği kadar onun tarafını tutmaktadır. Onun, Babür’ün Hümayun’a karşı hastalığının başlangıcında soğuk davrandığını anlatması doğru görülebilir. Ancak onun, Hümayun’un lehindeki yazıları şüphe ile karşılanmalıdır.

Babür’ün Hümayun’a kızgın olmasının nedenlerinin başında Hümayun’un devlet işlerinde gerektiği gibi olmaması, onlara sarılmaması, tembelliği ve hafifliği gelmektedir. Onun bu yönlerine örnek vermek istersek: Babür’ün 1525 yılında çıktığı son Hindistan seferine, Hümayun’un ordusuyla geç katılması üzerine Babür onu azarlamıştır. 1527 yılında Hümayun’un, vilayeti olan Bedaşan’a dönerken Delhi’deki hazinenin bir kısmını çalarcasına alması babasının onu yazı ile ikaz etmesine sebep olmuştur. Ayrıca Babür Hümayun’a

³⁰M.O. Williams, “Back to Afghanistan”, *The National Geographic Magazine*, XC/4, October 1946, s. 542.

³¹Grenard, *Babur*, s. 188-192.

sık sık bir devlet başkanında olmaması gereken yönleri ve uygun-suzlukları anlatmakta, onun eksiklerini yüzüne vurmaktadır. Zaten Hümayun'un bu eksikleri babasının ölümünden dokuz yıl gibi kısa bir süre içerisinde Hindistan'ı kaybetmesine yol açacaktır.

Gülbeden'in anlattığı Babür'ün, Hümayun lehindeki söz ve işleri kızgınlıklar anında baba sevgisinin doğurduğu bir duygu olarak anlaşılmalıdır. Babür'ün kendini Hümayun yerine feda etme işi ise en çok sevdiği karısı Mah'im'in sızlanması üzerine fişkiran bir coşkunluk olarak görülebilir.

Babür ve Hümayun arasında ortaya atılan bir iddia da Hümayun'un babasını zehirleterek öldürdüğü iddiasıdır. Bu iddia Fernard Grenard'dan başkası tarafından savunulmamaktadır. O ise yukarıda anlattığımız Babür ile Hümayun arasında geçen olayları anlattıktan sonra *Hümayunnâme*'de Babür'ün hastalığı için geçen "Tabipler: İşte bunlar, hep Sultan İbrahim'in validesi tarafından verilen zehrin alametleridir dediler." ifadesini biraz da çarpıtarak bu iddiayı ortaya atmıştır.³² Oysaki ifade gayet açıktır. Babür'ün hastalığında bir zehirlenme alameti varsa bu Sultan İbrahim'in validesi tarafından verilen zehrin kalıntılarıdır. Bu iddia ondan başka hiçbir yazar tarafından doğrulanmadığı için gerçek payı olan bir iddia sayılamaz.

b) Bu dönemde ortaya atılan iddialardan biri de Babür'ün başvekili Nizamettin Ali Barlas'ın (Halife diye bilinmektedir) Babür'ün ablası Hanzade Begüm'ün kocası Mehdi Hoca'yı veliaht yapmaya kalkıştığı iddiasıdır. Bu iddia şudur: Babür'ün hastalığı sırasında ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan ve az çok her istediğini yapan bir konuma gelen başvekil Nizamettin Ali Barlas, Hümayun'un padişahlığını istememektedir. En büyük oğul tahta çıkmayınca onun küçüklerinin çıkması da uygun olmadığı için padişahın damadı Mehdi Hoca'yı biraz da kendisine bağlı olduğundan dolayı tahta çıkarmayı düşünmektedir. Bir gün başvekil, Mehdi Hoca'yı görmeye gelir. Onun yanında da tarihçi Nizamettin Ahmet'in babası Mehmet Mukim bulunmaktadır. Az oturduktan sonra başvekil gitmek için kalkar ve Mehdi Hoca onu kapıya kadar götürür. Mehdi Hoca, o

³² Grenard, *Babur*, s. 191-192.

gittikten sonra bir an durur ve “İlk olarak senin derini yüzdüreceğim.” der. Onun bu cümlesini kapıya kadar gelmiş olan Mehmet Mukim de duymuştur. Mehdi Hoca, onu görünce telaşa düşer ve yakalayıp şöyle der: “Ey Tacik! Kırmızı dil yeşilbaşı yele verir.” Yani o demek istemiştir ki “Dilini tutmazsan kafandan olursun.”

Mehmet Mukim, oradan çıkınca, doğru başvekilin yanına gider. Babür'ün oğullarını tahtsız bırakmak isteğinden dolayı ona hayıflandır ve Mehdi Hoca'nın söylediklerini anlatır. Bunun üzerine başvekil Hümayun'u, Agra'ya çağdırtmak için bir adam yollar. Mehdi Hoca'ya da evden dışarı çıkmasının Babür tarafından yasak edildiğini bildirir.³³

Başvekil Nizamettin Ali Barlas'ın böyle önemli bir işe kalkışmasını kimsenin ve özellikle de Babür'ün duymaması çok gariptir. Ayrıca Babür'ün, dört oğlu varken ve padişahlık onların hakkı iken hiçbir sebep göstermeden Babür'ün eniştesini veliaht olarak göstermesi diğer emirler tarafından da kabul edilmeyecek bir iştir. Ancak ateş olmayan yerden duman çıkmaz misali bu anlatılanların doğru olabileceğinin de ihtimal dâhilinde tutulması gerekmektedir.

Hikmet Bayur'a göre, Bayan Beveridge başta olmak üzere bütün Batılı tarihçiler, buradaki veliahtın, Mehdi Hoca değil de Hüseyin Baykara'nın torunu Mehmet Zaman olduğunu söylemektedirler.³⁴ Bunlara göre bu olayı nakledenlerden biri olan Nizamettin Ahmet'in, Mehdi Hoca'dan “genç” diye bahsetmesi ve ona “damat” demesinden böyle bir sonuç çıkmaktadır. Çünkü Mehmet Zaman, o sırada hem genç hem de Babür'ün kızı Masume Begüm'ün kocası olması dolayısıyla Babür'ün damadıdır.

Bu tarihçilere –bizim de aynen katıldığımız– Hikmet Bayur'un cevabı şöyledir: “Elde hiçbir kanıt yok iken adıyla anılan bir adamın yerine başka bir kişinin veliaht yapılmak istendiğinin ileri sürülmüş olması çok tuhaf bir şeydir. Ayrıca yaşı hiçbir yerde zikredilmeyen Mehdi Hoca'nın genç olmadığını hiç kimse söyleyemez. Babür'ün ablası Hanzade Begüm'ün kocası olması da onun yaşlı bir kimse olduğunu

³³ Abul Fazl Allami, *The Akbar Nama*, Translated: H. Beveridge, I-III, New Delhi 1987, I, 276-278; Yusuf Hikmet Bayur, “Timur'un Oğulları ve Babür Hakkında Tarihi Özet”, R. R. Arat'ın Çevirdiği Vekaiyi'nin Önsözü ve Tarihi Özeti, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 133-134.

³⁴ Bayur, “Timur'un Oğulları ve Babür Hakkında Tarihi Özet”, R. R. Arat'ın Çevirdiği Vekaiyi'nin Önsözü ve Tarihi Özeti, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 134.

göstermez. Çünkü Mehdi Hoca, onun üçüncü kocasıdır ve bir padişah kız kardeşinin, kendinden küçük biriyle evlenmesi hiç de aykırı değildir. Damat, tabirine gelince, Türklerde evlenme yoluyla bir soyun içerisinde giren bütün erkekler için bu söz kullanılır. Bunun 16. yüzyılda Orta Asya Türklerinde de böyle olabileceğini Nizamettin Ahmet bu rivayeti ile göstermiştir. Damat kelimesinde olduğu gibi “gelin” kelimesinde de bu durum mevcuttur. Evlenme yoluyla bir soya giren bütün kadınlara bu kelime kullanılmaktadır. Gülbeden Begüm, iki yerde (ss. 209- 211) Süleyman Mirza'nın karısı Harem Begüm için Hümayun ve Kamran'a nispeten gelin sözünü kullanmaktadır. Hâlbuki bu hanım onların büyük amcalarının torununun karısıdır.”³⁵

Mehdi Hoca'nın veliahdı meselesinde önemli olan bir başka konu da Nizamettin Ali Barlas'ın ve Mehdi Hoca'nın Hümayun devri tarih kitaplarında adının hiç geçmemişidir. Yalnız Gülbeden, kitabının 152. sayfasında Hindal'ın Mehdi Hoca'nın kız kardeşi Sultanım Begüm'le evliliği dolayısıyla Mehdi Hoca'dan bahsetmektedir. Bu durum da bu iki kişinin Babür döneminden sonra Hümayun döneminde gözden düşüklerini bize göstermektedir.

c) Babür'ün ölüm tarihinde de tarihçiler ihtilafli rivayetler vermektedirler. Gülbeden ve Firişte gibi yazarlar “5 Cemâdulûla 937” diye yazmaktadırlar.³⁶ Ebul Fazl Allami gibi yazarlar ise “6 Cemâdulûla 937” diye yazmaktadırlar.³⁷ Gülbeden'in Babür'ün kızı olması ve Babür'ün ölümü anında, orada bulunması dolayısıyla biz onun belirttiği tarihi esas almaktayız.

2. Babür Şah'ın Kişiliği

A) Bir Asker ve Komutan Olarak Babür

Babür yaşadığı dönemde ve tarihte büyük ün kazanmış bir şahsiyettir. Onun bu ünü değerli bir devlet adamı olmasının yanında mümtaz bir asker ve komutan olmasından da kaynaklanmaktadır. İyi bir asker ve komutan olmak, doğuştan gelen yeteneklerin yanın-

³⁵ Bayur, “Timur'un Oğulları ve Babür Hakkında Tarihi Özet”, R. R. Arat'ın Çevirdiği Vekaiyi'nin Önsözü ve Tarihi Özeti, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 134-135.

³⁶ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 138; Allami, *The Akbar Nama*, s. 277'nin ikinci dipnotunda Beveridge bu bilgiyi vermektedir.

³⁷ Allami, *The Akbar Nama*, s. 277.

da bu işlerde iyice yoğrulup pişmeyi gerektirmektedir. Bu cümleden olmak üzere Babür, babasının ölümünden sonra henüz on iki yaşında paytahtı ele geçirmek için bindiği atından Hindistan'da sağlam bir devlet kurana kadar inmemiştir.

Babür yaptığı savaşların hiçbirinde ordusunu uzaktan kumanda etmemiştir. O, bizzat savaşlara iştirak etmiş, kılıç kullanmış, ok atmıştır. Bu hareketine en güzel örnek, ikinci defa ele geçirdiği Semerkant'ı Şeybani'ye karşı savunmasıdır.³⁸ Bu savunmada, ne kadar çaresiz kalsalar da Babür adamlarını terk etmemiş onlarla birlikte savaşmıştır. Zaten bir komutanın üstünlüğü ve zaferler kazanması ordusuyla birlikte savaşması onları, yaptığı cesurca hareketlerle çoşturmasıyla mümkün olabilir.

Babür'ü başarılı kılan unsurların başında, oluşan şartlar ve durumlardan çok iyi istifade edebilme özelliği gelmektedir. Onun bu özelliğine hayatının her döneminde rastlayabiliriz. Örneğin; Semerkant'taki karışıklık sırasında Muhammet Mezit Tarhan gibi birçok Semerkant beyi onu Semerkant'ı almak için davet ettiğinde o: "Semerkant gibi bir paytaht varken niçin Endican gibi bir yer için adam vakit kaybedecek?"³⁹ diyerek bu daveti kabul etmiştir. Yine bu seferde, Semerkant ahalsinin, Şeybani'ye tam ısınmadığını görmesi üzerine bu durumu kullanarak burayı ele geçirmiştir.

Babür'ü, karşılaştığı zorluklar ve aldığı yenilgiler hiçbir zaman yıldırمامıştır. O, saltanat ve mülk edinme davasının ancak yılmadan ve usanmadan tekrar tekrar denemeyle olacağına farkındadır. Nitekim Endican'ın elinden çıkmasıyla yersiz yurtsuz kaldığı bir sırada söylediği şu sözler bunun en büyük delilidir: "Mademki saltanat davası ve mülk edinmek maksadı var, bir iki defa işin yürümemesiyle bundan vazgeçip karşıdan bakmak olmaz."⁴⁰

Ordusunu oluşturan askerlerin psikolojik analizini çok iyi yapabilmesi de onun başarılı olmasını sağlamıştır. Bu duruma en güzel örnek, ordusundaki Moğol güçleri hakkında yaptığı analizdir. Ona göre Moğollar, rüzgârın estiği yöne göre hareket eden, menfaatleri

³⁸ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 138-139.

³⁹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 118.

⁴⁰ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 85.

neyi icap ettiriyorsa onu yapan, çapulculuğu ve yağmayı çok seven, çok mükâfatla elde tutulabilen, her an kötülük ve bozgunculuk çıkarabilen, kendi hanlarına bile kolayca başkaldıran bir millettir.⁴¹

Ordusunun savaş anındaki disiplinine büyük önem veren Babür, zafer kazanılıp istenilen şehir ele geçirildiğinde de aynı disiplini muhafaza ettirmiş, her türlü çapulculuğu ve talanı önlemiştir. Onun amacı şehirleri talan etmek değil, mamur ve yaşanılabilen bir hâle getirmektir.⁴²

Babür, her büyük komutan gibi savaşlarda uygulayacağı taktiği ve takip edeceği stratejiyi rakibine göre belirlerdi. Rakibini önce iyi analiz eder, kuvvet durumunu öğrenir, savaş alanındaki yayılımına bakar, daha sonra kendi uygulayacağı taktiğe karar verirdi. 1526 yılında yapılan Panipat Meydan Savaşı'nda askerin etrafının araba, ağaç ve hendeklerle tertip ve tahkim edildiğini gören Derviş Muhammet Sarban, Babür'e, "Bu kadar ihtiyat tedbirleri alındı. Düşmanın üstümüze gelmesine imkân yoktur." demesi üzerine Babür, ona cevaben: "Sen bunları Özbek han ve sultanları ile mi mukayese ediyorsun? O sene Semerkant'tan çıkıp Hisar'a geldiğimiz zaman, Özbek'in bütün han ve sultanları toplanarak, birlikte bizim üzerimize gelmek niyeti ile Derbent'ten geçtiler. Biz bütün sipahi ve Moğol'un aile ve mallarını mahallelere sokup mahalleleri siperler ile tahkim ettik. O han ve sultanlar, yürüyüş ve muharebenin hesap ve usulünü bildikleri için, bizim ölü ve dirimizi Hisar'da görerek, Hisar'ı tahkim ettiğimizi anlayınca Hisar üzerine yürümenin yolunu bulamadan da Çaganyan civarında Nevendak'tan geri döndüler. Sen bunları onlara benzetme, iş hesabını ve yürüyüş usulünü nereden bilecekler?"⁴³ diye cevap verir.

Babür, disiplinli ordularına rağmen, Kâbil dâhil birçok yeri anlaşma yoluyla almış, ister Türk ister başka ırktan olsun savaşta yenilip de kendisinden af dileyen en azılı düşmanlarını bile serbest bırakmıştır.⁴⁴

Babür, yaptığı savaşlarda ülkesini genişletmenin yanında ırk, dil, din ve mezhep ayrılıkları yüzünden birbirleriyle kıyasıya savaşan,

⁴¹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 98.

⁴² Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 61.

⁴³ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, III, 431-432.

⁴⁴ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 197.

kendi içlerinde bile karışıklığı önleyemeyen devletçikleri bir bayrak altında toplayarak birlik ve düzeni sağlayıp halka insanca yaşama hakkını vermeyi de amaçlamaktadır. Jawaharlal Nehru, Babür'ün bu yönünü şöyle dile getirir: “Babür'ün gelişi ile Hindistan büyük gelişmelere sahne oldu. Kültür ve sanat hayatında, mimarlıkta ve medeniyetin bütün alanlarında yepyeni gelişmeler oldu.”⁴⁵

Askerlik ve komutanlık sahasında onun en önemli kusuru batıl inançlarıdır. Savaş konusunda itidal ve dikkat sahibi olan Babür, batıl inancı yüzünden bütün bu dikkatlerini bir tarafa atıp savaşın seyrini tamamıyla değiştirebilirdi. Onun, Şeybani'yle Serpül'de yaptığı savaş buna en güzel örnektir. Bu savaş, Babür şöyle anlatır: “Ben muharebenin tecil edilmesini istiyordum. Kamber Ali de gayret ediyordu. Baki Tarhan, 1000-2000 silahlı adamıyla Keş'e inmiş ve bir iki güne kadar bize iltihak edecekti. Seyit Muhammet Mirza, Duğlat da, Han Dayım tarafından yardıma gelerek, 1000-1500 adamla Diyul'e inmiş; dört yığaç mesafede bulunuyordu ve sabaha kadar bize iltihak edecekti. Böyle bir vaziyette muharebeyi tecil ettik ve vuruştuk. Benim gayretimin sebebi şu idi: Muharebe gününde, Zühre yıldızı arada bulunuyordu. Eğer o gün geçirilirse on üç-on dört gün sonra Zühre yıldızı düşman arkasında bulunacaktı. Fakat bu mülahazalar yersizmiş ve lüzumsuz acele edilmişti.”⁴⁶

Babür'ün seferlerinde karşı tarafa korku vermek ve kendi üstünlüğünü kabul ettirmek için çok fazla şiddet gösterdiği de olmuştur. Zaman zaman kesilen başlardan minare yapıldığı *Babürnâme*'nin birçok yerinde geçmektedir.⁴⁷ Bu durum da onun için eksi bir özellik sayılabilmektedir.

Babür kazandığı zaferlerden sonra hiçbir zaman mağrurlanma emaresi göstermemiştir. O, kazandığı her türlü başarının gerçek sahibi olarak Allah'ı göstermiş ve bunu her fırsatta dile getirmiştir.⁴⁸ İşte bütün bu özellikler Babür'ü, mümtaz bir asker ve komutan yap-

⁴⁵ J. Nehru, *The Discovery of India*, Meridian Books Ltd., 4th Ed. 1956, s. 255.

⁴⁶ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 133.

⁴⁷ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 197.

⁴⁸ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 129.

maktadır. O da bu kişiliği ile hem devrinin hem de tarihin büyük şahsiyetleri arasındaki yerini almıştır.

B) Devlet Adamı Olarak Babür

Babür devlet adamı olarak bir yerin idaresine daha küçük yaşta başlamıştır. On iki yaşında Fergana tahtına çıktığı göz önüne alınırsa Endican'da valilik yaptığı sırada on ya da on bir yaşlarında olduğu ortaya çıkar. Bu kadar küçük yaşta devlet işleriyle meşgul olması onun, bu alanda daha iyi pişip yetişmesini sağlamıştır.

Babür, bir devlet adamında bulunması gereken elindeki az şeyle yetinmeyip akılcıca ve gerçekçi bir planla daha büyük ve önemli yerler fethetme cesareti, fırsatları değerlendirme ve olayları kendi lehine döndürme yeteneği gibi önemli özelliklere sahiptir. O, elinde Fergana vilayeti olduğu sırada, burasının kendisine yetmeyeceğini çok iyi bilmiş, ataları gibi bir cihan devleti kurma düşüncesine sahip biri için daha büyük ve önemli yerleri fethetmek zorunda olduğunun bilincine varmıştır. Nitekim Semerkant için söylemiş olduğu: “Semerkant gibi bir payitaht varken niçin Endican gibi bir yer için adam vakit kaybedecek?”⁴⁹ sözü onun böyle bir düşünceye sahip olduğunun en büyük göstergesidir. Babür'ün ortaya çıkan durumları kendi lehine çevirebilme özelliğine en güzel örnek ise onun Hindistan'daki karışıklıklardan yararlanarak burasını fazla zorlukla karşılaşmadan ele geçirmesidir.

O, saltanat ve mülk edinme davasının öyle kolay olmadığını da bilincindedir. Karşılaştığı her türlü zorluk ve başarısızlık karşısında yılgınlığa düşmemiş, bıkmadan yeniden başlamış ama hiçbir zaman boş yere inat etmemiştir. Daima ileri gitmiş bir taraftaki kaybını başka bir taraftaki kazancı ile telafi etmesini bilmiştir.

Babür, bir devlet adamında bulunması gereken bütün incelikleri kendinde toplamıştır. Kendisinden yaşça büyük ve kıdemli devlet adamlarını usulüne uygun bir şekilde selamlar ve onlarla görüşürdü. Dayısı Mahmut Han'ın yanına ilk defa gitmesini Babür, şöyle anlatmaktadır: “Han Dayım, Şahruhiye'nin dışında Haydar Bey'in

⁴⁹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 118.

yaptırıldığı bağda kendisine büyük bir çadır kurdurmuştu. Çadıra girince üç defa tazimle eğildim. Han da tazimle yerlerinden kalktılar. Görüşüp dönerek tekrar eğildikten sonra yanlarına çağırdılar; çok şefkat ve muhabbet gösterdiler.”⁵⁰ Babür, kendinden yaşça büyük ve kıdemli devlet adamlarına bu şekilde davrandığı gibi kendisi de ondan kıdemce daha aşağı olan devlet adamlarından aynı kibarlığı beklerdi. Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediüzzaman Mirza'yı ikinci defa görmeye gittiği zaman Bediüzzaman Mirza, ona gereken itibarı göstermeyince Babür, Muhammet Burunduk Bey ile Zünnun Bey'e, “Gerçi yaşım küçüktür fakat törem büyüktür. Baba tahtı olan Semerkant'ı iki defa muharebe ile alıp orada oturmuşumdur. Bu aile için yabancı düşmanla benim kadar kim mücadele etmiştir? Bana karşı tazimde tehhür yakışmaz.” diye söylemiş, bu sözler üzerine Bediüzzaman gereken tazimi göstermiştir.⁵¹

Devletin ve tebaasının işlerinde Babür, haksızlığa asla tahammül etmemiş, zorbalık ve yağmacılığı ölümle cezalandırmıştır. Masum halkın ekinlerini ve mallarını yağmalayan çapulcuları, öldürttükten sonra ibret olsun diye teşhir ettirmiştir. Bir yerlinin yağ testisini zorla elinden alan askerini, herkesin gözü önünde öldüresiye dövdürmüştür.

Öte yandan Babür, halkının çektiği sıkıntılara kayıtsız kalmayan bir devlet adamıdır. Kar fırtınasına yakalanıp yollarını kaybettikleri bir sırada mağaraya girmesi için yapılan ısrarları reddetmiş, adamları ile birlikte yol açmak için çaba sarf etmiştir. O, “Halkımın çektiği eziyeti ben de çekmezsem, insanlıktan uzaklaşırım.” diye düşünmektedir.⁵²

Babür, topraklarını genişletirken veya yeni yerler fethederken geldiği asil soyu da kullanmasını iyi bilen bir devlet adamıdır. Kâbil'i ele geçirmesi bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kâbil'i elinde bulunduran Mukim Argun'a burasının kendi atalarının yeri olduğunu, onun burayı zorla ele geçirdiğini söyleyerek burasının

⁵⁰ Babür, *Babiürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 48.

⁵¹ Babür, *Babiürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 294-295.

⁵² Babür, *Babiürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 306-307.

kendi hakkı olduğunu iddia etmiştir. Mukim Argun da fazla zorluk çıkarmadan Kâbil'i ona teslim etmiştir.⁵³

Babür'ün en büyük hususiyetlerinden birisi de askerlerinin ve kendisine hizmet eden herkesin kalbini kazanmasını bilmesidir. O, ihsan sahibidir. Alicenaplığı nerede ise kusur teşkil edecek kadar fazladır. Dost canlısıdır. Kaybettiği bir arkadaşı için günlerce ağlayacak kadar adamlarını sever. Onların faziletlerini, hizmetlerini över. Zaferlerinin şereflerine onları da ortak eder. Onun diktatör olma gibi bir düşüncesi yoktur. Askerî işleri emirleri ve arkadaşlarıyla her zaman istişare eder. Adamları arasındaki birlik fikri dışında her şey onun için oyundan ibarettir.

Bütün bu özellikleriyle Babür, yıkılmak üzere olan bir devleti ayakta tutamamışsa da başka ülkelerde yeni ve güçlü bir devlet kurmuştur. Kurmuş olduğu bu devlet 18. yüzyıl başlarına kadar güçlü ve hemen hemen bütün Hindistan'ı kaplamış olarak ve 19. yüzyıl ortalarına kadar da güçsüz ve son yıllarda sadece görünüşte ayakta durarak sürmüş ve ihtişamlı döneminde Hindistan'a en yüksek ve en rahat zamanlarını yaşatmıştır.

C) Sade Bir İnsan ve Aile Reisi Olarak Babür

Babür'ün, mahir bir komutan ve mümtaz bir devlet adamı yönünü bir tarafa koyduğumuzda karşımıza çok sade yaşantı sürmüş olan bir kişi çıkmaktadır. Devlet işleriyle ve savaşlarla meşgul olmadığı zaman Babür'ün yapmaktan en fazla hoşlandığı şey yeni yerler görmek için seyahatlere çıkmaktır. Babür çıktığı bu gezilerde etrafı bir gözlemci gibi en ince ayrıntısına kadar gözlemlerdi. O, gördüğü şeylere sadece bakmakla yetinmez, onların ne olduğunu sorar, eğer ilk defa gördüğü bir meyve ise tadına bakar, tarihi bir eseri inceleme altına aldıysa onun geçmişini muhakkak öğrenirdi. Hüseyin Baykara'nın Şeybani'ye karşı bütün emirleri birliğe çağırması üzerine Herat'a giden Babür, orada kaldığı her gününü bu şehri gezmekle geçirmiştir. Bu gezintileri sonucunda Herat'a hayran kalmış kendi kendine belki Allah'ın bu güzel şehri kendisine nasip edeceği-

⁵³ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 197.

ni düşünmüştür. Zaten *Babürnâme*'si, onun gezip gördüğü yerlerin mükemmel tahlil ve tasvirleri ile doludur.⁵⁴

Babür'ün yapmaktan hoşlandığı diğer bir şey de dostları ve adamlarıyla birlikte toplanıp eğlenmektir. Bu eğlence meclislerinde onun tek kusuru aşırı şekilde içmesidir. O yirmi sekiz yaşında başladığı içkiye her geçen gün dozajını artırarak devam etmiştir. Öyle ki, bazı günlerde yirmi dört saatte dört kere içki sofrası hazırlattığı olmaktadır. Babür bu içki alışkanlığının yanında içkiyle birlikte afyon macunu da kullanmaktadır. İçki meclisleri yapmadıkları zaman macun meclisleri yapmaktadırlar. Nihayet Babür, bu içki alışkanlığını 1527 yılında Rana Sanga ile yaptığı savaş öncesi bırakmıştır.⁵⁵ Bu meclislerde, içkiden başka Babür'ün hoşuna giden diğer bir şey de arkadaşlarıyla şiir yarışmaları yapmak ve musiki meşk etmektir. Bu meclislerde o, hem saz çalmakta hem söylemekte hem de beste yapmaktadır.

İşlerinin yoğunluğuna rağmen hiçbir zaman Babür, ailesini ve yakın akrabalarını ihmal etmemiştir. Savaşın kızışıp kendi aleyhine döndüğü zamanlarda bile ailesinin ve yakın akrabalarından özellikle kadın ve çocukların güvenli yerlere taşınmasına büyük önem vermiştir. Hindistan'da devletini kuvvetli zemine yerleştirdikten sonra yaptığı ilk iş ailesini ve yakın akrabalarını buraya getirmek ve onlara burada yerler tahsis etmek olmuştur. Gülbeden Begüm, bu durumu şöyle dile getirmektedir: "Hoca Kelan Bey Kâbil'e geldikten sonra Babür, Agra'da Hümayun Padişah'a, bütün mirzalara, sultanlara ve emirlere huzurdan bahşiş ve ihşanda bulundular. Bundan başka etraf ve cevânibe ve vilayetlere tekitli fermanlar yolladılar. Bunlar: "Her kim bize iltihak ederse her gün riayetlere nail olacak, bilhassa babalarımıza ve ecdadımıza hizmet etmiş olanlar bize gelecek olurlarsa hizmetlerine göre inamlarımıza nail olacaklardır ve Sahibkıran Timur veya Cengizhan neslinden olanların hepsi bargâhımıza gelsinler. Hakkı Sübhanehu, Hindistan memleketlerini bize ihşan buyurmuştur. Gelsinler ki beraberce bu devlet işlerini görelim." fıkralarını ihtiva ediyordu.

⁵⁴ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 197-223; III, 443-477.

⁵⁵ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, III, 509.

“Sultan Ebu Sait Mirza kızlarından yedi begüm geldiler. Yani Gevherşad Begüm, Fahri Cihan Begüm, Hatice Sultan Begüm, Bediülcemal Begüm, Ak Begüm, Sultan Baht ve Zeynep Sultan Hanım ki Padişah’ın dayısı Sultan Mahmut Han’ın kızı ve Muhip Sultan Hanım ki Hazret-i Padişah’ın küçük dayısı Alaça Han’ın kızı idi. Muhtasar bu begümler ve hanımlar doksan altı kişiden ibaretiler. Bunların hepsine gönüllerinin istediği miktarda yer, caygir ve inamlar tahsis ettiler.”

“Agra’da ikamet ettikleri dört sene zarfında Babür, her cuma günü halalarını ziyarete gidiyorlardı. Bir gün, hava son derece sıcaktı. Hazret-i Akam (Mah’ım) “Hava son derece sıcaktır, bir cuma gitmezseniz ne olur sanki begümler böyle bir şeyden gücenmezler.” dedi. Padişah, Akam’a dediler ki: “Mah’ım, senden böyle sözler beklemezdim. Hazret-i Ebu Sait Sultan Mirza’nın kızları ki baba ve kardeşlerinden ayrı düşmüşlerdir (onları kaybetmişlerdir). Nasıl olur da ben onların hatırlarını hoş etmem?” dedi.

“Mimar Hoca Kasım’a emrettiler ve dediler ki: Seni hoşumuza giden bir hizmete memur ediyoruz. Halalarımız, konaklarında herhangi bir iş veya hizmet emrederlerse cân-ı gönülden başka her işten önce yapasın.”⁵⁶

Kendi akrabalarına bu şekilde davranan Babür, pek tabiidir ki ailesine daha muhabbetli bir şekilde davranmıştır. Bu durumu Gülbeden Begüm, şöyle dile getirmektedir: “Rana Sanga fethinden bir yıl sonra Akam yani Mah’ım Begüm, Kâbil’den Hindistan’a geldiler. Bu hakir dahi mahiyetlerinde diğer kız kardeşlerimden önce geldi ve Hazret-i Padişah babamın huzuruna çıktım. Kol’a vardığımda Hazret-i Padişah üç atlı iki muhaffa gönderdiler. Fakat Akam Kol’dan çabuk ve süratli yürüyüşle Agra’ya geldiler. Hâlbuki Padişah Hazretleri onu karşılamak için Kol-i Celali’ye kadar gelmek düşüncesindeydiler. Akşam namazı vaktinde biri gelip Akam Hazretlerini Agra’nın iki küruh uzağında bırakıp geldiğini söyledi. Hazret-i Padişah babam atların gelmesini beklemeye tahammül edemeyerek yaya olarak yürüdüler ve Neneçe-i Mah’ım’ın evi önünde karşılaştılar. Akam da

⁵⁶ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 127-128.

yaya gitmek istedilerse de Padişah babam mani oldular ve kendileri Akam'ın taht-ı revânı yanında yaya olarak evlerine kadar geldiler.”⁵⁷ Bu karşılaşmada Babür, kendi huzuruna gelen Gülbeden'i kucağına alıp oturtmuş, onu sevmiş ve çeşitli hediyeler vermiştir. Babür'ün bu hareketi karşısında Gülbeden, sevincini şöyle anlatmaktadır: “Bu iltifatlar esnasında o kadar büyük sevinç duydum ki onun üstünde bir sevinç tasavvur edilemez.”⁵⁸ Ayrıca Babür ailesi ve akrabalarıyla Agra'da yaptırmış olduğu bahçelerde ve havuzlarda gezmelere çıkmış ve onların gönüllerini hoş etmeye çalışmıştır.

Hocalara ve din âlimlerine büyük saygı duyan, onlarla sık sık toplantılar yaparak dini konularda bilgi alış verişinde bulunan Babür, dini, gelenekler çerçevesinde yaşayan bir insandır. Yani onun dindarlığı toplumun büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi geleneksel bir dindarlıktır. O, dinin kesin olarak yasakladığı içkiyi rahatlıkla içebilmekte bunun yanında camiye gidip namazlarını cemaatle kılabilmektedir. Bu durum onun tam bir dindar olmasından ziyade geleneksel bir dindarlık içinde olduğunu bize göstermektedir.

D) Şair, Sanatkâr ve Fikir Adamı Olarak Babür

Babür'ün at üzerinde, seferden sefere koşan büyük bir komutan, tahtını ülkeden ülkeye taşıyarak yeni devletler kuran mahir bir devlet adamı, her şeyi en ince ayrıntısına kadar gözlemleyen bir gözlemci özelliklerinden başka edebiyata damgasını vurmuş bir şair, dünyanın zevkle okuduğu bir hatıra yazarı, fıkıh kitabı yazacak kadar bir din âlimi, yaptırdığı mimari eserlerin projesini çizecek kadar usta bir mimar özellikleri de vardır.

O, çok kitap okuma bunun yanında sürekli olarak yazma sevdalısı olan bir insandır. Soğuk kış aylarında ve Hindistan'ın meşhur yağmur mevsiminde kütüphanesine çekilip tarih ve edebiyat kitapları okur, astronomi, mimarlık, hat, tezhip ve müzikle uğraşır. *Babürnâme*'sinde, Kâbil'in ve Hindistan'ın tarihleri ile ilgili verdiği bilgiler Babür'ün, tarih ilmini ne derece bildiğini bize göstermektedir.⁵⁹

⁵⁷ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 130-131.

⁵⁸ Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, s. 132.

⁵⁹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 214-215.

O, savaş sırasında otağında dinlenirken ve barış zamanında ülkesinde otururken devamlı yazmıştır. Hastalık dâhil hiçbir aksilik onu yazmasından geri koyamamıştır. Otağında yazarken ansızın bastıran yağmur yüzünden ıslanan kâğıtları ve kitapları, sabaha kadar mum alevi ile kurutmuştur.⁶⁰ Onun bu hareketi kitap ve yazı yazma aşkının ne kadar büyük olduğunu bize göstermektedir.

Babür'ün şairlik yönü maddi ve manevi varlığının ayrılmaz bir unsuru olan kişiliğinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Geniş ve serbest düşünce sistemini, hayat görüşünü Babür, hep şiirleriyle anlatmıştır. İlk şiir denemelerine on altı yaşında başlayan Babür'ün başlangıçtaki çalışmaları beyit çerçevesini geçmez. Onun şu beyti ilk yazdığı beyitlerinden biridir.

“Hiç kimse benim gibi harap, âşık ve rüsva olmasın;

Hiçbir mahbup senin gibi merhametsiz ve pervasız olmasın.”⁶¹

Semerkant'ı ikinci defa aldığı zaman Babür, Çağatay Edebiyatı'nın en büyük şairlerinden Ali Şir Nevai'den⁶² bir mektup almıştı. Bu mektubun arkasına Türkçe beyit yazıp ona göndermiş fakat cevap alana kadar tekrar Semerkant'ı kaybetmiştir.⁶³ Bu dönemde Babür şairliğini ilerletmiş rubai söyleyebilecek bir konuma gelmiştir.

“İşlerinin hepsi gönlüne göre olacaktır;

İhsan ve maaş hepsi sana gelecektir;

O söylediğin gaile ve mühmeli sana verdim;

Vücudun mühmele girecek evin gaile ile dolacaktır.”⁶⁴

O söylediği şiirleri birilerinin değerlendirmesini istemektedir. Dayısı Mahmut Han'ı görmeye gittiğinde ona bir rubaisini söyleyip ondan bunu değerlendirmesini istemiştir. Mahmut Han'ın değerlendirmesini beğenmeyen Babür, onun, şiir sanatını az tetkik ettiği sonucuna varmıştır.⁶⁵

Babür'ün şiirleri giderek güzelleşmektedir. O, artık gazel söyle-

⁶⁰ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 609-610.

⁶¹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 114.

⁶² “Nevai” hakkında geniş bilgi için bkz. A.K. Brovkov, “Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevai”, çev. R. Uygun, *TDAY-Belâten*, Ankara 1954, s. 59-96; Zeki Velidi Togan, “Ali Şir”, *İ.A.*, İstanbul 1965, I, 349-357.

⁶³ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 130.

⁶⁴ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 131.

⁶⁵ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 149-150.

yebilecek bir duruma gelmiştir. Altı beyitten oluşan ilk gazelinin birinci beyti şöyledir:

“Canımdan başka vefakâr bir yâr bulmadım;
Gönlümden başka sırlarıma mahrem bulmadım.”⁶⁶

Bundan sonra söylediği her gazeli Babür, bu tertip ile söylemiştir. *Babürnâme*'den de çok iyi anlaşıldığı gibi o, herhangi bir vesile ile bir durum veya konu karşısında anında ondan bir şiir çıkarabilecek derecede ifade rahatlığı kazanmıştı. Kendisine kafa tutan Biyane Emiri'ne irticalen şu kıtayı göndermiştir:

“Ey Biyane Emiri! Türkler ile kavgaya girme;
Türklerin çevikliği ve kahramanlığı malumdur.
Eğer çabuk gelmez ve öğüt dinlemezsen,
Malum olanı beyana ne lüzum vardır.”⁶⁷

Ömer Faruk Akün, Babür'ün şairliği ve şiirleri hakkında şunları söylemektedir: “Babür'ün şiiri, yazdıkları basit bir heveskârlığın alelaide ifadeleri olmaktan ileri gidememiş bazı şair hükümdarlarından tamamen farklı olup edebi ilimleri çok iyi bilen, Türk ve Acem şiirini ne derece yakından tanıyıp incelemiş olduğunu aruz nazariyatı üzerine yazmış olduğu ilgili eseriyle ortaya koyan, söyleyiş gücü kuvvetli, ileri zevk sahibi, usta bir kalemin mahsulüdür. Çağının diğer şairleri gibi aşk, sevgili, içki zevki konuları onda da hükmünü süren birer üçüzdür. Buna çok defa tamamlayıcı bir unsur olarak tabiattan da belirli bir dekor eşlik eder. Fakat Babür, klasik geleneğin bu değişmez değerlerini, değişik ve oynak bir üslupla gerçek tablolar içinde verecek suretle işlemeyi başarır. Babür, en çok gazel ve dörtlük tarzını tercih etmiş, kaside ve musammat gibi geniş hacimli nazım şekillerini kullanmaktan uzak durmuştur. Babür, daha ilk denemelerinden itibaren Farsça şiirler de yazmaya başlamış ancak bunlar Türkçe şiirleri yanında sayıca hep geride kalmıştır. Babası ve amcasının müridi oldukları Hoca Ubeydullah Ahrar gibi büyük bir mutasavvıfı çocuk yaşta tanımış olan, dervişlere samimi bir saygı gösteren Babür'ün bazı şiirleri tasavvufi bir renk taşır.

⁶⁶ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, I, 151.

⁶⁷ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, III, 484.

Babür'ün özellikle rubailerinde, Ali Şir Nevai tesiri kendini hissettirir. Çağdaşları Babür'ün şairliğinden büyük bir takdirle bahsetmektedirler. Türkçe ve Farsça şiir söylemekte emsalsiz idi; bilhasna Türkçe Divan'ında taze manzumlar bulup söylemiştir ifadesinin yanı sıra Haydar Mirza Duğlat'ın "Onu, Türkçe şiirlerinde ancak Ali Şir Nevai geçirdi." şeklindeki değerlendirmesi, devrinde onun ne derece kuvvetli bir şair sayıldığına tercüman olmaktadır. Çağatay Edebiyatı'nın Ali Şir Nevai'den sonra yetiştirdiği en değerli şairin Babür olduğu bugün Edebiyat tarihçileri tarafından benimsenmiş bir hükümdür."⁶⁸

Babür, şairliğinin yanında dini ilimlerde eser yazabilecek kadar dini ilimlere de vâkıftır. Onun "Mübeyyen" adlı eseri Hanefî Fıkhı üzerine Babür'ün ne derece bilgi sahibi olduğunu bize göstermektedir.

Babür'ün yaratıcılık ruhu, sanat ve estetik merakı, Hatt-ı Babürî isimli yeni bir yazı türünün oluşmasını sağlamıştır. O, *Babürnâme*'nin birçok yerinde bu yazıdan bahsetmektedir. Hatt-ı Babürî'nin *Babürnâme*'de geçtiği yerleri şu şekilde belirtebiliriz:

1. "Kâbil'in gelirinin hasılatını bilmeden, bu kadar çok vergi kesildiği için vilayet çok ağır bir vaziyete düştü. Bu zamanlarda Babürî yazısını icat ettim. Sultan Mesudî Hezaresi'ne birçok koyun ve at vergisi kesildi, tahsildarlar gönderildi."⁶⁹

2. Murgab'da mirzalar ile mülakat yaptığım zaman Kadî İhtiyar, Muhammet Mir Yusuf ile birlikte gelip beni gördü. Konuşurken Babürî Hattı'ndan bahsedildi. Harflerin ayrı ayrı şekillerini istedi, yazdım. O, mecliste bunları okuyup kaidelerini tespit ederek bazı şeyler yazdı."⁷⁰

3. Hümayun'un oğlu ve Kamran'ın evlenmesini kutlamak için on bin şahruhi hediye ile Mirza-i Tebrizî ve Mirza Beg Tagayî gönderildi. Hintli Molla Behişti vasıtasıyla murassa kemerli bir hançer, murassa devat, sedefle işlenmiş bir sandalye, kendi giydiğim kısa bir

⁶⁸ Ömer Faruk Akün, "Babür'ün Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü", *İ.A.*, İstanbul 1991, IV, 397-400.

⁶⁹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 224.

⁷⁰ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, II, 295.

elbise, kuşak, Babürî Hattî'nin müfredatı ve bu yazı ile yazılmış olan kıtalar gönderildi. Hümayun'a buraya geldiğimizden beri söylenmiş şiirler ve tercüme gönderildi. Kamran'a da Mirza Beg Tagayî vâsıtasıyla tercüme, Hindistan'a geldiğimizden beri söylenen şiirler ve Babürî Hattî ile yazılan mektup örnekleri gönderildi."⁷¹

Ali Alparslan, Babürî Hattî ile ilgili diğer kaynakları şöyle vermektedir: "Molla Abdülkadir Bedauni, *Müntehâbu't-Tevârih* adlı eserinde Babür'ün icat ettiği bu yazı ile bir Kur'ân yazarak onu Mekke'ye yolladığını ayrıca Hümayun'un saltanatı zamanında nedimlerinden biri olan Mir Abdul Hay Meşhedî'nin bu yazıda ihtisas sahibi olduğunu bildirir. Mir Alau'd-Devle Kâmî-i Kazvinî de *Tezkiretü Nefâisi'l-Meâsir* adlı eserinde Mir'in, yazılması müşkil olan Babürî yazısında usta olduğunu ve hiç kimsenin bu yazıyı ondan güzel yazamadığını kaydetmektedir."⁷²

R. R. Arat'a göre, birçok örneklerinin bulunması lazım gelen bu alfabenin hangi esaslara göre tespit edilmiş olduğu ihtimali üzerinde düşünmek imkânı bile yoktur. Babür'ün meclisinde birinin bunu derhal okuyup, kaidelerini tayin etmesi ve bazı şeyler yazabilmesinden, bu yazının büsbütün yeni bir şey olmayıp o muhitte bilinen alfabelerden biriyle yakın münasebette bulunması ihtimali düşünülebilir.⁷³

Bütün bu anlatılanlar göstermektedir ki Babür'ün icat etmiş olduğu yazı hakkında ilim dünyasını tatmin edecek net ve kesin bilgiler mevcut değildir.⁷⁴

Sonuç

Babür, Allah'ın kendisi için takdir etmiş olduğu kırk sekiz yılı, son derece renkli ve hareketli geçirmiştir. Sermayesi, mensup olduğu asil soyu, bir avuç toprağı ve yılmaz kararlılığıydı. İşte bu sermayeyle kalkıştığı saltanat davasının sonunda, dünyanın büyük ve önemli imparatorluklarından birini kurmayı başarmıştır.

⁷¹ Babür, *Babürnâme ve Babür'ün Hatıratı*, III, 580-581.

⁷² Ali Alparslan, "Babür'ün İcat Ettiği Babürî Yazı", *TM XIX (1977-1979)*, İstanbul, 1980, s. 207-209.

⁷³ R.R. Arat, "Babür ve Yazısı", *Türk Kültürü*, s. 17, Ankara 1964, s. 19.

⁷⁴ Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Alparslan, *agm*, s. 207-209.

Babür, kendisini çevreleyen şartların ve meydana gelen olayların hiçbir zaman dışında kalmamıştır. Tam aksine o, bütün bunların içerisinde boyuna kadar batmış, her türlü durumdan kendisine yarayacak payı elde etmeye çalışmıştır. Onun, kazandığı başarılarının perde arkasına bakacak olursak: Yılmaz bir kararlılık, gerçekleri çok iyi gözlemleme, şartlara ve durumlara göre mükemmel bir hazırlık yapma, hiçbir zaman tedbiri elden bırakmama gibi özellikler görürüz. Kazandığı başarılar sonunda hiçbir zaman gururlanmayan Babür, bütün bu başarıların gerçek sahibini bilecek kadar da alçak gönüllüdür.

Onun en büyük özelliklerinden birisini de insan idare etme sanatını çok iyi bilmesi oluşturmaktadır. Babür, ihsan sahibidir, dost canlısıdır, kaybettiği bir adamının arkasından ağlayacak kadar adamlarını sever. Onların faziletlerini över, başarılarını takdir eder ve ödüllendirir. Zaferlerine onları da ortak etmeyi bilir, çabuk affeder. Bütün bunların yanında gerektiği zaman sertlik göstermekten de kaçınmaz. Bu tatlı sert idaresiyle Babür, gerçek bir liderin bütün tanımlarına uymaktadır.

Babür, ortaya koyduğu eserlerle, geniş bir kültürel birikime sahip olduğunu herkese göstermiştir. Onun bu özelliği çok yönlü bir insanı karşımıza çıkarmaktadır. O, hem usta bir şair, hattat hem de müzisyen ve bestekârdır.

Maddi âlem ile bu kadar fazla ilgili olan Babür, manevi âlemi de unutmamıştır. Yaşadığı ihtişamın içinde o, şan ve şeref ne kadar geçici olduğunu düşünmektedir. Dervişler gibi yaşam sürmeyi her zaman istemekte, tasavvufun zirvelerine çıkmayı hayal etmektedir.

Elli yılı bile dolduramayan yaşantısına sayısız başarılar sığdırmış ve bunları bize bütün çıplaklığı ile anlatan bir de hatırat bırakmıştır. O, bütün yönleriyle dün olduğu gibi bugün de tarihçilerin ve edebiyatçıların ilgi odağı olmalıdır ve gelecekte de ilgi odağı olmaya devam etmelidir.

Kaynaklar

Abul Fazl Allami, *The Akbar Nama*, Translated: H. Beveridge, I-III, New Delhi 1987.

- Akün, Ömer Faruk, “Babür’ün Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 397-400.
- Alparslan, Ali, “Babür’ün İcat Ettiği Babürî Yazı”, *TM XIX (1977-1979)*, İstanbul 1980, s. 207-209.
- Arat, R. R., “Babür ve Yazısı”, *Türk Kültürü*, S. 17, Ankara 1964, s. 19.
- Babür, *Babürnâme Babür’ün Hatıratı*, (çev. Reşit Rahmeti Arat), I-III, İstanbul 1989.
- Bayur, Yusuf Hikmet, “Timur’un Oğulları ve Babür Hakkında Tarihi Özet”, R.R. Arat’ın Çevirdiği Vekaiyi’nin Önsözü ve Tarihi Özeti, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1987.
- Brovko, A. K., “Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevai”, (çev. R. Uygun, *TDAY-Belleten*), Ankara 1954, s. 59-96.
- Edwards, S. M., *Babur, Diarist and Despot*, New Delhi 1977.
- Grenard, Fernard, *Babur*, (çev. Orhan Yüksel), Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1992.
- Gülbeden Begüm, *Hümayunnâme*, çev. Abdurrahman Yalgar, Ankara 1941.
- Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, I-III, İstanbul 1943.
- Konukçu, Enver, “Babür Şah”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, IX, s. 464.
- Köprülü, Fuad, “Babür”, *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim basımevi, II, İstanbul 1961, s. 180-187.
- Krusnachandra, Jena, *Baburnama and Babur*, Berhampur University 1978.
- Nehru, J., *The Discovery of India*, Meridian Books Ltd., 4th Ed. 1956, s. 255.
- Williams, M. O., “Back to Afghanistan”, *The National Geographic Magazine*, XC/4, October 1946, s. 542.
- Yücel, Bilal, *Babür Divanı*, Ankara Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayınları: 81, Ankara 1995.